

KEMPELEN FARKAS

(1734—1804)

Egy nagy magyar tudós és feltaláló születésének kétszázhuszadik évfordulóját ünnepeljük ezekben a napokban. 1734 január 23-án látta meg először a napvilágot egy régi pozsonyi udvarházban Kempelen Farkas, a XVIII. századi Magyarország egyik legsokoldalúbb, világszerte legtöbbet emlegetett, korát számos tekintetben messze megelőző lángelméje.

A polgári felvilágosodás korában

Hatvan évvel később, 1794. áprilisában kezdi meg mozgalmának szervezését Martinovics — a köztársaság kikiáltása, a nemesség és papság hatalmának megszüntetése érdekében.

A két évszám közé eső több mint fél évszázad — Mária Terézia és II. József felvilágosodott abszolutisztikus uralkodása alatt — a polgári osztály felemelkedését s ennek nyomán a felvilágosodás eszméinek elterjedését jelentette hazánkban.

A felvilágosodás az uralomra törő polgárság merészségének, vállalkozókedvének, forradalmi lendületének eszmei megfogalmazása. A feltörekvő osztály világosságot akar, méltó helyére állítja az értelmet, feltétel nélkül bízik abban, hogy az emberi elme megismerheti és átalakíthatja a társadalmat és természetet. A kutatás szenvedélye elhatalmasodik, a természettudományok felvirágoznak. Az ipar fellendülése, a kezdődő gyáripár egyre több gépi

szerkezet alkalmazását, a gépek tökéletesítését teszi szükségessé. A mechanika (és mechanikus) tekintélye megnő. Egy-egy érdekes új találmány híre végigjárja egész Európát, a feltalálót valóságos diadalmenetben ünneplik fővárosról fővárosra, királyok, királynők, mecénások főurak és gazdag polgárok, híres írók, művészek, előkelő szalonok középpontjában álló ünnepektől szépasszonyok adják kézről kézre.

Ezek a gazdasági, társadalmi és eszmei jelenségek kínálnak kulcsot Kempelen alakjának, működésének megértéséhez és értékeléséhez.

Jogot végez, mégpedig kiváló eredménnyel. De a jogi tanulmányok nem elégitik ki a nagyratörő ifjú tudásszomját és becsvágát. A jog mellett a bölcsészetre is beiratkozik, matematikai és fizikai tanulmányokat folytat, a mechanika törvényeivel foglalkozik. A kitüntetéssel letett jogi vizsgák magas pártfogókat és nagy megbecsülést jelentő feladatot szereznek neki. Megbízák Mária Terézia törvénykönyvének latinról németre való fordításával. A munkát közmegelegedésre, sőt — ifjú kora miatt — közcsodalatra végzi el. Bemutatják a királynőnek, aki jutalomképpen fogalmazóvá nevezeti ki az udvari kamarához. Huszonegyéves ekkor Kempelen. Így indul el magába ívelő közéleti pályafutása.

ng-táblába.
essük el

ag virágát.

tovább élező-
318-ban egy
özségi jegyző
lomnak, hogy
a az uraság-
ságlevelét. Az
iz idején kút-
ldig locsolták
ki nem sza-
klik minden
en:

uolna,
antija.

orolni, idézni
dalokat. Ma
A föld, a ház,
m, a jókedv
sedi dolgozó
százszor vi-
óta Nagyecse-

megyel Hírlap)

eg 1953-ban.
afolyamatokat
tudnak majd

zeti áruház,
minden ter-
ülön irodát
ízvéleményku-

„Senkiföldjéből” — tündérkert

A sikerrel megoldott közéleti feladatokat nyomon kísérik azok a nem kisebb sikerrel megoldott belső feladatok, amelyeket a tudós és feltaláló tűzött maga elé.

1766-ban kormánybiztosi megbízással Temesvárra utazik. A termékeny bácskai földek lakossága a török hódoltság éveiben elmenekült, kipusztult; a hajdani vetések helyén parlagon heverő parcellák, kiöntések, mocsarak, betyárokat rejtegető nádasok éktelenkedtek. Kempelen csatornákat ását, utakat, épít, mocsarakat csapol le, betelepíti a néptelenné vált területeket, az általa létesített falvakban új növényfajtákkal kísérletezik, a mezőgazdaság legkorszerűbb vívmányait honosítja meg, a föld közös művelését s a termények munka szerinti arányos elosztását vezeti be.

Háromévi kormánybiztossága alatt a nemrég lakatlan „senkiföldjéből” virágzó tündérkertet teremt.

Később a budai vár építkezéseit vezeti. Ennek során a karmeliták templomát várszínházzá alakítja át.

Apatinban posztógyárat, Pozsonyban hajóhidat épít, világraszóló nevezetességgé avatja a schönbrunni kastély általa tervezett parkját és szökőkútjait.

Kempelen sakkozógépe mindenkit bemattol

Még bácskai tartózkodása alatt szerkeszti meg világhírű sakkozógépét. Turbánt és kaftánt viselő, lógóbajuszú török bábú ül a felállított sakfigurák előtt, balkezeben csibukot tart. Mikor a játék meg-

kezdődött, a török baljából kiveszik a csibukot s az balkézzel, villámgyorsan teszi meg húzásait. Kivétel nélkül minden játszmát megnyer. Sorra mattot ad Európa koronás és koronázatlan uralkodóinak, még Nagy Frigyesnek és Napoleonnak is. Működésének leírásával, „titkának” megfejtésével egész könyvtárra rúgó irodalom foglalkozik. De az igazság az, hogy az időközben megsemmisült gépezet szerkesztési elvéről még ma sem tudunk semmi bizonyosat.

Sokkal fontosabb Kempelennek az a két, már saját korában is jól bevált találmánya, melyeknek egyikét a gőzturbina ősenek, másikát pedig a forgattyús gőzgép első megvalósulásának tekinthetjük. Ez utóbbit James Wattal egyidőben, de tőle függetlenül alkotta meg Kempelen zsenije.

Ugyancsak korszakalkotó jelentőségű billentyűs szerkezetű, vagyis a maihoz hasonló írógépe, mellyel hosszú évtizedekkel megelőzte a tévesen Remingtonnak tulajdonított kezdeményezést. Így tehát az írógépet is, annyiunk munkaeszközét, Kempelen Farkas hazánkfia találta fel.

Csatorna az Adriához

Ha mindehhez hozzávesszük még, hogy Kempelen szabadidejében költő, színműíró, festő és rézmetsző is volt, akkor valamelyes fogalmat alkothatunk tehetségéről és munkabírásról.

Utolsó szereplése egy, az Adriához vezető csatorna tervezetének elkészítése volt. 1794-ben történt ez.

Utána váratlanul nyugdíjazták, sőt egyidőre nyugdíját is megvonták. Valószínűleg fény derült a Martinovicsék körével való távoli kapcsolataira.

A világosság százada ekkora már a sötétség századává változott. Anyai nagyszerű kortársáéhoz hason-

lóan, Martinovics kivégzése tett pontot a Kempelen tüneményes pályafutása után is.

Hetvenéves korában halt meg. vidéki magányban töltött évek után, ismeretlenül és mindenkitől elhagyottan.

Rákos Sándor

Látogatás egy miskolci napköziotthonban

Odakint az utcán mindent belepett a hó. Hideg van. A Felszabadítók útján lévő napköziotthon ajtaján belépve, azonban elfelejtjük a telet, mert idebent a legszebb, legvirulobb tavaszt látjuk. Világos, meleg szobában, tökéletes csendben ebédutáni álmát alussza ötven apró gyerek. A látvány olyan kedves, hogy szinte visszafojtjuk lélegzetünket, hogy ne zavarjuk a kicsinyek pihenését. Rózsaszínű párnákon nyugszik a sok kis szőke és barna fejecske, arcuk piros az egészséges, mély álomtól.

Mosolygós arcú óvónő siet felénk, s vezetésével körülnézünk az otthonban.

Ragyogó tisztaság, rend, szépség mindenütt. Tükörfényes parkett, sok szép játék, a falakon ügyes rajzok, kézimunkák, melyeket a gyermekek maguk készítettek.

Kosztin Jánosné vezető óvónő, Fellegi Béláné munkaérdemrenddel kitüntetett óvónő, Kovács Ilonka és Erdős Gabriella óvónők, valamint négy műszaki munkatárs, járadtságot nem ismerve, példás szellemben nevelik és gondozzák a kicsinyeket. Dolgozó anyák 3—6 éves gyermekei

vannak ebben a kedves, szép napköziotthonban. A jelenlegi létszám ötven gyerek, akiket a modern pedagógia elvei alapján nevelnek munkaszeretetre, kötelességtudásra, felelősségérzetre, a felnőttek iránti tiszteleltre. A napközi otthonban reggel 6 órától este 8 óráig találnak második otthonra az apróságok.

Az érkezőket reggelente kellemesen fűtött terem fogadja. Napi négyeszeri bőséges és változatos étkezés, sok gyümölcs, a nyitott ablaknál végzett reggeli torna, a mindennapos séta biztosítja a gyermekek egészséges fejlődését. A séták alatti megfigyelések alapján készült rajzok, a beszélgetések, a baba- és műhelysarkokban végzett szabás, varrás, modellezés, mindmégannyi kis állomása a gyermekek helyesirányú nevelésének.

Az ebédutáni alvás után jó uzsonna és a meghitt, kedves mesesarok várja a gyermekeket. Tágra nyílt szemmel hallgatják a szép meséket, amiket az óvónénik mondanak.

Színes képek illusztrálják a falon a hét napjait, a napi foglalkozás rendjét, amelyet a gyermekek a képről